

ANNEMARIE SCHIMMEL

# Batı-Doğu Yakınlaşmaları

Avrupa'nın İşlam Dñnyası ile  
Buluşması

Çeviri: Mahmut Kamadan

alBaraka  
Yayınları

## ANNEMARIE SCHIMMEL

İslam kültürü, tasavvuf, dinler tarihi ve Doğu dilleri edebiyatı alanlarında dünya çapında tanınan Alman şarkiyatçı ve dinler tarihçisidir. 1922-2003 yılları arasında yaşamıştır. Berlin Üniversitesinde başladığı akademik hayatını Marburg, Ankara, Bonn ve Harvard Üniversitelerinde sürdürmüştür; özellikle İslam mistisizmi, İslam sanatları, hat sanatı, Farsça, Urduca ve Türkçe edebiyat üzerine yaptığı çalışmalarıyla öne çıkmıştır. Geniş dil bilgisi, derin kültürel birikimi ve verimli ilmî üretimiyle 20. yüzyılın en etkili İslam araştırmacılarından biri kabul edilen Schimmel, eserleriyle Batı dünyasında İslam medeniyetinin daha sahih ve derinlikli biçimde tanınmasına önemli katkılar sunmuştur.

## MAHMUT KAMADAN

Küçük yaşta ilim ve bilime yönelmiş, hafızlık, kıraat-ı aşere ve Arapça eğitimi almıştır. Hem dinî ilimler hem de pozitif bilimlerde ihtisas yapmış, İngiltere ve Avusturya'da felsefe eğitimi almış, ayrıca teorik fizik, matematik ve kozmoloji alanlarında eğitim görmüştür. İngiltere, İskoçya, İtalya ve Avusturya'daki üniversitelerde lisansüstü araştırmalar yürütmüş, 2016 yılında Royal Astronomical Society Fellow (RAS Fellow) unvanını almıştır. Mikrokozmostan makrokozmosa, evrenin ve insan zihninin derinliklerini keşfetmeye odaklanan Kamadan, hâlihazırda bilimsel ve felsefî makaleler, kitaplar ve tercümelemler üzerinde çalışmaktadır.

## İçindekiler

Çevirmenin Önsözü.....	7
Çevirmenin Notu .....	27
Önsöz .....	29

### BİRİNCİ KISIM

#### AVRUPA VE İSLAM DÜNYASI

Erken Orta Çağ ve Haçlı Seferleri .....	35
Sicilya ve İspanya Vasıtasıyla Avrupa'ya Ulaşan İslam Etkileri .....	45
Doğa Bilimleri ve Felsefi Mirasın Aktarımı.....	53
Mistik Düşüncelerin Sentezi: Ramon Lull.....	63
Moğollar:1500'lerde Yeni Bir Dünya Tasavvuru.....	67
Türk Sorunu (1453–1683) .....	71
Seyahatnameler: Busbecq, Olearius ve Diğerleri.....	77
Arapça Üzerine İlk İlmî İncelemeler: [Hz.] Muhammed Hakkında Yazılan Eserler ve Kur'an Tercümelere .....	81
Binbir Gece Masalları ve Avrupa Kültürü Üzerindeki Etkileri .....	87
Herder ve Onun Gözünden Doğu Tasavvuru .....	93

Joseph von Hammer-Purgstall: Goethe'nin Doğu'yu Algılayıőı.....	101
Rückert, Platen ve Doğu Esintili Alman Őiri .....	109
Filoloji ve Antropoloji Alanındaki Sistemli alıőmalar.....	117
On Dokuzuncu Yüzyılda Oryantalist	
Resim Sanatı ve İslam Sanat Tarihinin Doğuşu.....	121
Birinci Kısım Kaynakça ve Notlar .....	129

## İKİNCİ KISIM

### İSLAM'IN SANATSAL İFADE TARZLARI

Camiler.....	137
Türebeler.....	153
Profan Yapılar .....	159
Yaşam Kültürünün Sanat Ürünleri.....	163
Resim ve Hat Sanatı.....	171
Dil ve Şiir .....	181
Musiki.....	193
İkinci Kısım Kaynakça ve Notlar .....	197

## Çevirmenin Önsözü

### **Medeniyetlerin Karşılaşması: Tarih mi, Anlatı mı?**

İnsanlık tarihinin en uzun soluklu anlatılarından biri, Doğu ile Batı arasındaki karşılaşmanın hikâyesidir. Bu karşılaşma kimi zaman ticaret yollarında sessizce gerçekleşmiş, kimi zaman savaş meydanlarında sert bir biçimde görünür hâle gelmiş fakat çoğu zaman sanatın, düşüncenin ve inancın derin katmanlarında şekillenmiştir. Akdeniz havzası, Antik Çağlardan itibaren yalnızca coğrafi bir alan değil, aynı zamanda medeniyetlerin birbirine temas ettiği büyük bir kültürel sahne olmuştur. Romalıların *mare nostrum* diye adlandırdığı bu geniş dünya, aslında fikirlerin, dinlerin ve kültürlerin keşiştiği bir ortak medeniyet alanıydı.

Doğu ve Batı kavramları ise tarih boyunca sabit ve değişmez kategoriler olmamıştır. Antik Yunan dünyasında *Anatolē* doğuyu, *Occidens* ise batıyı ifade ederken bu kavramlar çoğu zaman yalnızca coğrafi yönleri değil, aynı zamanda farklı yaşam tarzlarını, düşünce biçimlerini ve siyasi düzenleri temsil ediyordu. Bununla birlikte tarih bize göstermiştir ki bu iki dünyanın sınırları hiçbir zaman kesin çizgilerle ayrılmamıştır. Aksine, bu sınırlar çoğu zaman geçirgen olmuş; ticaret, göç, ilim ve sanat aracılığıyla sürekli olarak yeniden şekillenmiştir.

İslam'ın doğuşu işte böyle bir tarihsel ortamda gerçekleşmiştir. Yedinci yüzyılın başlarında Arabistan yarımadasında ortaya çıkan yeni vahiy, kısa süre içinde yalnızca bölgesel bir inanç sistemi olmanın ötesine geçmiş ve geniş bir medeniyetin temelini atmıştır. Bu yeni dinin mesajı yalnızca Arap toplumuna değil, insanlığın tamamına hitap eden bir çağrı olarak sunulmuştur. Kur'ân'ın kendisini âlemler için bir rahmet olarak tanımlayan bir peygamberin diliyle konuşması, bu evrensel ufkun en açık ifadesidir.

Bu bağlamda İslam'ın ortaya çıkışı, yalnızca yeni bir dinin doğuşu değil, aynı zamanda Doğu ile Batı arasındaki tarihsel ilişkilerin yeni bir safhaya girmesi anlamına geliyordu. Çünkü İslam dünyası çok kısa bir süre içinde Bizans ve Sasani imparatorluklarının sınırlarına ulaşacak, Akdeniz dünyasının siyasal ve kültürel dengelerini köklü biçimde değiştirecekti. Fakat bu değişim yalnızca askerî fetihlerin sonucu değildi. İslam medeniyeti, kısa sürede bilim, felsefe, sanat ve edebiyat alanlarında ortaya koyduğu eserlerle geniş bir kültürel alan oluşturdu.

Batı tarih yazımında uzun süre bu karşılaşma çoğunlukla çatışma perspektifi içinde ele alınmıştır. Haçlı seferlerinden modern dönemin ideolojik tartışmalarına kadar birçok anlatı, İslam ile Avrupa arasındaki ilişkiyi bir tür *bellum perpetuum* –sürekli savaş– olarak tasvir etmiştir. Oysa tarihsel gerçeklik çok daha karmaşık ve çok daha zengindir. Çünkü aynı dönemlerde ticaret yolları, ilim merkezleri ve tercüme hareketleri aracılığıyla iki dünya arasında yoğun bir bilgi dolaşımı gerçekleşmiştir. Bu karşılıklı etkileşim bazen açıkça kabul edilmiş, bazen de ideolojik sebeplerle görmezden gelinmiştir. Avrupa üniversitelerinde yüzyıllar boyunca okutulan birçok bilimsel metnin kökeninde İslam medeniyetinin katkıları bulunmasına rağmen bu katkılar çoğu zaman geniş toplum kesimlerinin hafızasında silik kalmıştır. Bununla birlikte tarih, unutulmuş bağlantıları yeniden keşfetme imkânı sunar. Bugün modern iletişim çağında, geçmişin bu karmaşık ilişkilerini yeniden düşünmek mümkün hâle gelmiştir. Bilgiye erişimin genişlemesi, farklı kültürlerin kendi sesleriyle konuşabilmesine imkân vermiştir. Bu

nedenle Doğu ile Batı arasındaki ilişkiyi yeniden değerlendirmek yalnızca akademik bir merak değil, aynı zamanda çağımızın kültürel ihtiyaçlarından biridir.

Elinizdeki kitap, işte bu uzun ve karmaşık karşılaşmanın farklı yönlerini anlamaya yönelik bir çabanın ürünüdür. İslam dünyası ile Avrupa arasındaki ilişkileri yalnızca siyasî olaylar üzerinden değil, dil, edebiyat, sanat ve düşünce tarihi bağlamında ele alarak iki medeniyet arasındaki derin bağları ortaya koymayı amaçlar. Bu bağların anlaşılması, yalnızca geçmişî doğru okumak için değil, aynı zamanda geleceğin daha dengeli bir kültürel diyalogunu kurmak için de önemlidir. Çünkü tarih bize şunu öğretmiştir: Medeniyetler çoğu zaman çatışarak değil, birbirini tanıyarak ve öğrenerek gelişir. Doğu ile Batı arasındaki ilişkiyi bu geniş tarihsel perspektif içinde ele almak, yalnızca iki dünyanın hikâyesini değil, aynı zamanda insanlığın ortak medeniyet serüvenini anlamak demektir.

Annemarie Schimmel'in *Batı-Doğu Yakınlaşmaları: Avrupa'nın İslam Dünyası ile Buluşması* isimli bu eseri, klasik bir tarih kitabı olmanın ötesinde, medeniyetlerin iç dünyasını anlamaya yönelik bir kültürel ve estetik okuma olarak kurgulanmıştır. Burada merkezde savaşlar veya çatışmalar yoktur; esas odak, zihinler, estetik duyarlılıklar ve anlam dünyalarıdır. Schimmel, *Doğu-Batı* karşılaşmalarını yalnızca olaylar silsilesi olarak değil, bu medeniyetlerin birbirini nasıl algıladığı ve anlamlandırdığı üzerinden inceler. Eserin başlığında özellikle 'Doğu ve Batı' gibi geniş ve kapsayıcı bir ifadenin tercih edilmesi, bilinçli bir kavramsal seçimdir. Zira 'İslam-Hristiyanlık' ya da 'İslam-Batı' gibi daha dar tanımlar, karşılaşmayı kaçınılmaz olarak teolojik ya da siyasal bir gerilim eksenine indirger. Oysa Schimmel, meseleyi dinler arası bir polemik ya da medeniyetler arası bir çatışma olarak değil, çok daha derin bir kültürel, estetik ve zihinsel etkileşim alanı olarak görür. Bu nedenle 'Doğu' ve 'Batı', burada coğrafi sınırların ötesinde, iki farklı idrak biçimini, iki ayrı estetik sezgiyi ve iki farklı hakikat arayışını temsil eder. Bu yaklaşımın arka planında, Johann Wolfgang von Goethe'nin *West-östlicher Divan*'ında dile getirdiği o derin sezgi

hissedilir: Doğu ile Batı'nın birbirine ait olduğu, hatta hakikatin tek bir ufka sığmayacağı düşüncesi. Goethe'nin "*Gottes ist der Orient! Gottes ist der Okzident!*" (Doğu da Batı da Allah'ındır) mısrası, yalnızca şiirsel bir ifade değil, aynı zamanda ontolojik bir iddiadır. Bu bakış, Kur'an'daki *وَاللَّهُ الْمَشْرِقِيُّ وَالْمَغْرِبِيُّ* (Doğu da Batı da Allah'ındır) ayetiyle de derin bir paralellik taşır. Dolayısıyla Schimmel'in tercih ettiği 'West-östliche' ifadesi, bir ayrımı değil, aslında örtük bir birliği ima eder. Bu, medeniyetleri karşı karşıya getiren değil; onları aynı hakikat ufkunda buluşturan bir dil arayışıdır. Belki de bu yüzden, eser daha başlığında bile bir çatışma söylemini değil, bir yakınlaşma imkânını fısıldar.

Tarih, çoğu zaman bize 'olanı' anlatıyor gibi görünür; oysa daha yakından bakıldığında, onun en az olaylar kadar anlatılar tarafından şekillendirildiği görülür. Medeniyetlerin karşılaşması söz konusu olduğunda bu durum daha da belirgindir. Çünkü burada yalnızca ordular, ticaret yolları ya da diplomatik temaslar değil; aynı zamanda zihinler, korkular ve tahayyüller karşı karşıya gelir. Bu nedenle Doğu ile Batı arasındaki ilişkiyi anlamak, sadece kronolojik bir tarih okumasıyla değil, aynı zamanda bir zihniyet çözümlemesi ile mümkündür.

Kitap, üç ana eksen etrafında şekillenir:

**Karşılaşma:** Endülüs, Sicilya ve Haçlı Seferleri üzerinden gerçekleşen kültürel temaslar ve Osmanlı-Avrupa ilişkileri, karşılaşmanın somut örneklerini oluşturur. Ancak Schimmel, çatışmayı aktarıırken bile etkileşimi ve kültürel alışverişi merkeze alır; her buluşma, yalnızca güç mücadelesi değil, aynı zamanda zihinlerin ve estetik anlayışların kesişim noktasıdır.

**Aktarım:** Bilimden felsefeye, matematik, astronomi ve tıptan Aristoteles'in Avrupa'ya dönüşüne kadar, sanat, bilgi ve düşüncenin aktarıldığı yollar ele alınır. Dil ve tercüme hareketleri, bu aktarımın temel mekanizmaları olarak ön plana çıkar; metinler, kelimeler ve fikirler, bir medeniyetten diğerine köprü kurar.

**Anlama ve Yanlış Anlama:** Avrupa'nın İslam'ı nasıl gördüğü, oryantalist yaklaşımlar ve sanat, şiir ile dinin yanlış yorumlanması